

C/2024/877

6.2.2024

**Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over energiebeleid en -strategieën in de
Euromediterrane regio**

(initiatiefadvies)

(C/2024/877)

Rapporteur: **Ioannis VARDAKASTANIS**

Corapporteur: **Maria Helena DE FELIPE LEHTONEN**

Besluit van de voltallige vergadering	23.2.2022
Rechtsgrond	Artikel 52, lid 2, van het reglement van orde Initiatiefadvies
Bevoegde afdeling	Externe betrekkingen
Goedkeuring door de afdeling	28.9.2023
Goedkeuring door de voltallige vergadering	26.10.2023
Zitting nr.	582
Stemuitslag (voor/tegen/onthoudingen)	214/2/3

1. Conclusies

- 1.1. Het Middellandse Zeegebied zal onevenredig zwaar worden getroffen door de klimaatcrisis en is reeds aangemerkt als een van de brandhaarden van de mondiale klimaatnoodtoestand.
- 1.2. De transitie van een economie op basis van koolwaterstoffen naar een op hernieuwbare energie gebaseerde economie in de Euromediterrane regio kan een waardevol instrument blijken voor duurzame en inclusieve economische groei, regionale handel en samenwerking.
- 1.3. De overgang van een op fossiele brandstoffen gebaseerd energiesysteem naar een stelsel van hernieuwbare energiebronnen gaat onvermijdelijk gepaard met geopolitieke, economische en sociale gevolgen en “verliezers van de transitie”, maar de Europese Unie kan deze gevolgen afzwakken.
- 1.4. Gezien de complementariteit op energiegebied tussen het Noorden en het Zuiden zijn energie-interconnecties cruciaal om in de Euromediterrane regio een geïntegreerd energiesysteem te ontwikkelen.
- 1.5. Micro-, kleine en middelgrote ondernemingen zouden kunnen uitgroeien tot een essentieel onderdeel van een nieuwe Europese energiestrategie in de Euromediterrane regio.

2. Inleiding

2.1. Het Middellandse Zeegebied is van strategisch belang voor de energievoorziening van de EU, hoofdzakelijk vanwege de invoer van fossiele energie uit een aantal landen in de regio. De betrekkingen op energiegebied in het Middellandse Zeegebied worden gekenmerkt door zowel samenwerking als strategische spanningen. Gezien de huidige geopolitieke en energiecontext valt te verwachten dat het energievraagstuk nog aan belang zal winnen en centraal zal komen te staan in de Euromediterrane betrekkingen.

2.2. Het Middellandse Zeegebied zal onevenredig zwaar worden getroffen door de klimaatcrisis en is reeds aangemerkt als een van de brandhaarden van de mondiale klimaatnoodtoestand. De dramatische situatie in dit gebied maakt duidelijk dat de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs en de duurzameontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) van de VN absoluut moeten worden gehaald. Aangezien de energievoorzieningssector de grootste veroorzaker is van de uitstoot van broeikasgassen, moet in het Middellandse Zeegebied vaart worden gezet achter de energietransitie van fossiele naar koolstofvrije brandstoffen.

2.3. Terwijl de EU-landen beleid hebben ontwikkeld om hun energiemix te diversifiëren en hun uitstoot van broeikasgassen te verminderen, hetgeen uiteindelijk tot de vaststelling goedkeuring van de meest ambitieuze transformatiestrategie ter wereld — de Europese Green Deal — heeft geleid, gaan de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied momenteel niet in hetzelfde tempo over tot het koolstofvrij maken van hun energiesector. In dit licht is de Europese Green Deal een inspirerend model, een belangrijk instrument voor meer samenwerking op energiegebied en een kans voor een duurzamer energiebeleid in het hele Middellandse Zeegebied.

2.4. Het Middellandse Zeegebied beschikt over aanzienlijke hernieuwbare energiebronnen die ongekende mogelijkheden bieden voor energiezekerheid en samenwerking in de hele regio. Met name de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied behoren tot de landen met het hoogste zonne-energiepotentieel ter wereld. Dit potentieel aan hernieuwbare energie contrasteert met de huidige situatie van ongelijkheid en diversiteit die het mediterrane energielandschap kenmerkt. Een nieuw energielandschap op basis van hernieuwbare energie zal de mogelijkheid bieden om meer landen bij de internationale energiehandel te betrekken.

2.5. De vraag naar energie is in de noordelijke mediterrane landen gedaald, maar blijft in de zuidelijke en oostelijke mediterrane landen toenemen als gevolg van demografische en economische groei en elektrificatie. Volgens prognoses zou in de komende decennia in het zuidelijke Middellandse Zeegebied een aanzienlijke kloof tussen vraag en aanbod kunnen ontstaan.

2.6. Het energielandschap, dat in de nasleep van de COVID-19-pandemie al zeer volatiel was, is niet alleen door de energietransitie, maar ook door de oorlog die Rusland in Oekraïne voert, aanzienlijk verstoord. Hierdoor is de nadruk komen te liggen op de andere hoeksteen van het energiebeleid: het veiligstellen van de energievoorziening. Vanwege de Russische inval heeft de EU besloten haar afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen geleidelijk af te bouwen en heeft zij het REPowerEU-plan gelanceerd dat erop gericht is meer energie te besparen, de energievoorziening te diversifiëren en het gebruik van hernieuwbare energie te versnellen. Daarom heeft de Europese Commissie een gezamenlijke mededeling over “de externe energiebetrokkenheid van de EU in een veranderende wereld” uitgebracht waarin het zuidelijke nabuurschap een cruciale rol krijgt toebedeeld bij de diversificatie van de gasvoorziening van de EU en de bevordering van samenwerking en handel op het gebied van hernieuwbare energie. Hiermee komt de regio centraal te staan in het nieuwe energielandschap.

3. Algemene opmerkingen

3.1. Een rechtvaardige en billijke overgang naar circulaire, emissiearme, inclusieve, veerkrachtige, duurzame en energie-efficiënte economieën en samenlevingen is een gemeenschappelijk doel van de 43 lidstaten van de Unie voor het Middellandse Zeegebied (UMZ), zoals vermeld in de ministeriële verklaring van de UMZ over energie (14 juni 2021, Lissabon). De energietransitie in het Middellandse Zeegebied vereist derhalve een snellere, substantiële vermindering van de productie en het verbruik van fossiele brandstoffen door zowel bedrijven als huishoudens. De massale ontwikkeling van hernieuwbare energie, waarmee samen met energie-efficiëntie de doelstellingen inzake koolstofneutraliteit kunnen worden bereikt, ligt nog onder het mondiale gemiddelde. Deze vorm van energie is goed voor 11 % van het totale energieverbruik in het Middellandse Zeegebied.

3.2. Tijdens de conferentie van het EESC (Europees Economisch en Sociaal Comité) over de geopolitiek van de Europese Green Deal werd al opgemerkt dat deze Green Deal, waarmee de EU het voortouw neemt in de energietransitie, een krachtige katalysator voor gecoördineerde actie is. In die zin komt de externe dimensie van de Europese Green Deal erop neer dat de EU haar buurlanden overhaalt om de lat net zo hoog te leggen en zich bij haar aan te sluiten op dezelfde weg naar duurzaamheid, hetgeen momenteel niet het geval is in het Middellandse Zeegebied. Voor de EU is het vooral belangrijk om het risico van koolstoflekkage te vermijden.

3.3. Niettemin hebben de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied zich verbonden tot ambitieuze doelstellingen om hun uitstoot van broeikasgassen te verminderen, onder meer door de ontwikkeling van hernieuwbare energie en een hogere energie-efficiëntie. Deze doelstellingen kunnen alleen worden behaald als er een duidelijke politieke bereidheid is en er externe technische en financiële steun wordt verleend.

3.4. Er moet een aanzienlijk bedrag in energie worden geïnvesteerd om in het Middellandse Zeegebied tegen 2050 koolstofneutraliteit te bereiken: volgens de mediterrane energieperspectieven (MEP) 2022 van de OME gaat het om meer dan 6 700 miljard euro. Uit dezelfde studie blijkt dat de helft van dit bedrag in de zuidelijke en oostelijke mediterrane landen moet worden geïnvesteerd. Investerings in hernieuwbare energie zouden 70 % van dit bedrag uitmaken.

3.5. Met de externe dimensie van de Europese Green Deal, de nieuwe agenda voor het Middellandse Zeegebied en de recente externe energiestrategie van de EU krijgt de EU een belangrijke rol bij de bevordering van hernieuwbare energie en energie-efficiëntie in haar zuidelijke nabuurschap. Deze rol zal voornamelijk worden ingevuld via het instrument voor nabuurschapsbeleid, ontwikkeling en internationale samenwerking (NDICI — Europa in de wereld), waarvan 30 % zal worden besteed aan de aanpak van de klimaat- en milieuverandering. In dit verband is het van het grootste belang dat de EU en haar partners de laatste hand leggen aan de meerjarige indicatieve programma's waarin prioritaire samenwerkings-

gebieden worden vastgesteld, zodat de financiële bijstand van de EU voor 2021-2027 sneller kan worden verleend. Vooral nog zijn er met slechts enkele landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied (Egypte en Jordanië) afspraken gemaakt over de programmering van de financiële bijstand van de EU. Anderzijds zal het groene partnerschap dat de EU en Marokko in oktober 2022 hebben ondertekend om de externe dimensie van de Europese Green Deal te verwezenlijken, een model worden voor de samenwerking tussen de EU en de zuidelijke en oostelijke mediterrane landen om de groene transitie te versnellen.

3.6. De bevordering van infrastructuur voor hernieuwbare energie in het hele Middellandse Zeegebied kan een waardevol instrument worden voor duurzame en inclusieve economische groei, regionale handel en samenwerking. Met de ontwikkeling van deze infrastructuur kan het Middellandse Zeegebied een nieuwe kans krijgen om een vooraanstaande energieleverancier voor de Europese markt te worden. Tegelijkertijd kan hierdoor de energiezuikerheid van de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied worden versterkt. Bovendien wordt met de ontwikkeling van de sector hernieuwbare energie (hoogwaardige) werkgelegenheid en welvaart gestimuleerd en bijgedragen aan de duurzame ontwikkeling van de economieën van de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied. Via het Middellandse Zeegebied kan de Europese Unie zich positioneren als leider op het gebied van energietransitie en industriële transformatie. De toonaangevende industrieën op het gebied van groene technologie in de EU kunnen hun mondiale en regionale positie versterken door te investeren in de mogelijkheden die de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied bieden.

3.7. Het comparatieve voordeel van het Middellandse Zeegebied bij de productie van zonne- en windenergie en de synergieën ervan met de groeiende schonewaterstofindustrie zijn duidelijk. Het is ook duidelijk dat hernieuwbare energie uit zon en wind de goedkoopste vorm van energie is geworden dankzij de snel dalende kosten, hetgeen mogelijkheden biedt om SDG 7 ("Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen") te realiseren.

3.8. Groene waterstof krijgt de laatste jaren veel aandacht als cruciaal middel om de doelstellingen inzake koolstofneutraliteit te helpen bereiken. Groene waterstof, een baanbrekende oplossing om zwaar vervoer en industriële processen koolstofvrij te maken en tegelijkertijd hernieuwbare energie op te slaan en te vervoeren, is een belangrijke prioriteit geworden van de Europese Green Deal.

3.9. Het zuidelijke Middellandse Zeegebied geldt als een van de drie voornaamste corridors voor de EU-invoer van groene waterstof in een veranderende wereld. De landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied bevinden zich — gezien hun enorme potentieel aan hernieuwbare energie, hun geografische nabijheid en de potentieel lage kosten van waterstofproductie op lange termijn — in een unieke positie om een centrale rol te spelen in de toeleveringsketen voor groene waterstof in de EU. In de nieuwe agenda voor het Middellandse Zeegebied is het doel vastgesteld om tegen 2030 ten minste 40 gigawatt elektrolysecapaciteit in het nabuurschap van de EU te hebben.

3.10. Na het bezoek van de voorzitter van de Europese Commissie, Ursula von der Leyen, aan Caïro in juni 2022 werd de oprichting van een mediterraan waterstofpartnerschap met Egypte aangekondigd met het oog op de ontwikkeling van de sector hernieuwbare energie, de koolstofarme en hernieuwbare productie van waterstof en de nodige infrastructuur en elektriciteitsnetten. Dit werd gevolgd door een memorandum van overeenstemming over een strategisch partnerschap inzake hernieuwbare waterstof, dat de EU en Egypte in de marge van de COP27 hebben ondertekend. In dit verband is het in het belang van de regio om dit partnerschap uit te breiden tot andere buurlanden, zodat een multilateraal en echt mediterraan waterstofpartnerschap ontstaat. In die zin is het belangrijk dat het potentieel van het UMZ-gasplatform voor de aanpak van waterstof ten volle wordt benut. Het EastMedGas-forum is een ander voorbeeld van een samenwerkingsplatform dat kan worden uitgebreid tot hernieuwbare energie en groene waterstof.

3.11. Hoewel energie-efficiëntie een pijler is van de energietransitie naar koolstofneutrale economieën alsook een aanjager van energiezuikerheid, hebben UMZ-landen relatief weinig aandacht aan energie-efficiëntie besteed. Ondanks het grote potentieel in het Middellandse Zeegebied staat energie-efficiëntie volgens MedECC nog in de kinderschoenen. Energie-efficiëntie kan er echter aanzienlijk toe bijdragen de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en werkgelegenheid te scheppen. Dankzij energie-efficiëntie kunnen ook kosten worden bespaard en kan de productiviteit van bedrijven worden verhoogd, hetgeen in de huidige context van cruciaal belang is. Vervoer, industrie en bouwnijverheid zijn sectoren waar flinke winst kan worden geboekt, met name in de zuidelijke en oostelijke mediterrane landen, waar de vraag naar energie tot 2050 aanzienlijk zal toenemen.

3.12. Energiebesparing en -efficiëntie zijn voor de EU een hoge prioriteit geworden, zoals vermeld in het REPowerEU-plan, met name om de energiezuikerheid op korte termijn te waarborgen. Ook in de externe energiestrategie van de EU wordt ervoor gepleit om van energiebesparing en energie-efficiëntie mondiale prioriteiten te maken, waarbij de ervaring van de EU op het gebied van regelgeving, wetgeving en normalisatie als een aantrekkelijk voorbeeld zou kunnen fungeren. Wat het Middellandse Zeegebied betreft, is de integratie van energie-efficiëntiemaatregelen in alle sectoren en beleidsterreinen aangemerkt als een van de prioriteiten in de nieuwe agenda voor het Middellandse Zeegebied en in de ministeriële verklaring over energie van de UMZ. In dat verband is het platform voor hernieuwbare energie en energie-efficiëntie van de UMZ een interessant instrument voor de bevordering van energie-efficiëntiemaatregelen in de UMZ-landen, waarvan het potentieel ten volle zou kunnen worden benut.

3.13. In het Middellandse Zeegebied speelt aardgas een rol bij de energietransitie naar duurzame productie- en consumptiewijzen door steenkool en olie in de energiemix te vervangen. Deze rol wordt bevestigd door het feit dat de EU-taxonomie aan bepaalde fossiele gasen de status toekent van transitieactiviteiten die bijdragen aan het afzwakken van de klimaatverandering; de toekenning van deze status geldt voor een bepaalde tijd en hangt af van specifieke voorwaarden en transparantievereisten. Aardgas zal naar verwachting een belangrijke rol blijven spelen in de energiemix van de EU tot 2030, waarna het gebruik ervan zal afnemen overeenkomstig de verbintenissen inzake klimaatneutraliteit.

3.14. Zoals vermeld in de ministeriële verklaring over energie van de UMZ en het onlangs ondertekende memorandum van overeenstemming tussen de EU, Egypte en Israël, is het van het grootste belang dat de inspanningen om de toeleveringsketen voor aardgas koolstofvrij te maken in het Middellandse Zeegebied worden voortgezet, met name wat betreft methaanlekage. Daartoe zouden specifieke middelen voor onderzoek en ontwikkeling kunnen worden uitgetrokken.

3.15. Met de ontdekking van omvangrijke aardgasreserves in het oostelijke Middellandse Zeegebied is een grote kans ontstaan voor de kustlanden en voor de regio als geheel. Gehoopt wordt dat met de exploratie en tegeldemaking van de aardgasreserves in Cyprus, Egypte en Israël wordt bijgedragen aan de regionale economische ontwikkeling, synergieën worden bevorderd en de Europese energiezekerheid wordt verbeterd door de aardgasvoorziening van de Europese markt te diversifiëren en het Russische aandeel daarin te verkleinen. Dit werd een prioriteit in het licht van de verslechterde relaties met Rusland en het gebruik van de aardgasvoorziening als wapen in zijn conflict met Oekraïne.

In dat verband zijn verschillende projecten voor het transport van aardgas uit het oostelijke Middellandse Zeegebied naar de Europese markt besproken. De aanleg van de EastMed-pijpleiding was bedoeld om Israëlische, Egyptische en Cypriotische aardgasvelden via Griekenland met de Europese markt te verbinden. Door onopgeloste politieke conflicten en regionale rivaliteit in het oostelijke Middellandse Zeegebied, waaronder de pogingen van Turkije om de exclusieve economische zones (EEZ) van Griekenland en de Republiek Cyprus te betwisten, blijft het geopolitieke risico voor grote investeringen in de regio echter hoog. Onder deze omstandigheden zijn de kosten van de winning en het transport van aardgas via de voorgestelde EastMed-pijpleiding onbetaalbaar hoog gebleven voor de Europese aardgasmarkt.

3.16. Dankzij aardgasreserves ter plaatse kan in de groeiende energiebehoeften van de kuststaten in het oostelijke Middellandse Zeegebied worden voorzien, en een overschot kan als vloeibaar aardgas (lng) via Egypte naar de wereldmarkt — en in het bijzonder naar de EU — worden uitgevoerd. Zo wordt een gedeeltelijke oplossing geboden voor het tegeldemakingsprobleem.

3.17. Als onderdeel van het REPowerEU-plan om na de inval van Rusland in Oekraïne zo spoedig mogelijk een einde te maken aan de afhankelijkheid van de EU van Russisch gas, en zoals uiteengezet in de externe strategie van de EU, worden leveranciers van lng en pijpleidingen uit zuidelijke en oostelijke mediterrane landen (Egypte, Israël, Algerije) verzocht een grotere rol bij de diversificatie van de gasvoorziening van de EU te spelen en hun leveringen aan de EU op te voeren. Het door de EU, Egypte en Israël ondertekende memorandum van overeenstemming illustreert het belang van samenwerking op basis van aardgashandel in de regio, en de herschikking van de betrekkingen op energiegebied ten gunste van de mediterrane marktdeelnemers als gevolg van de Russische invasie in Oekraïne. Libië beschikt over aanzienlijke aardgasreserves, maar kan door de politieke instabiliteit geen grotere rol spelen in deze nieuwe context.

4. Uitdagingen en kansen

4.1. De integratie van de mediterrane energiemarkt kan een belangrijke rol spelen bij de verwezenlijking van de doelstellingen van de energietransitie, waaronder het opschalen van hernieuwbare energie, het waarborgen van energiezekerheid, het diversifiëren van de voorziening en het verlagen van de kosten van het energiesysteem. Geen enkel land kan een succesvolle transitie doormaken zonder schone energie te produceren, op te slaan en uit te voeren, zonder zijn net aan te sluiten op dat van zijn buurlanden en zonder deel uit te maken van een nieuw model voor infrastructuur, knowhow, technologie en governance, in overeenstemming met de Europese Green Deal.

Gezien de complementariteit op energiegebied tussen het Noorden en het Zuiden zijn energie-interconnecties cruciaal om in de Euromediterrane regio een geïntegreerd energiesysteem te ontwikkelen. Zoals in het verslag van de Unie voor het Middellandse Zeegebied en de OESO over regionale integratie in de UMZ wordt opgemerkt, staan de interconnecties in het Middellandse Zeegebied echter nog in de kinderschoenen. Alleen Turkije en de Maghreb zijn momenteel verbonden en gesynchroniseerd met het elektriciteitssysteem van de EU, terwijl de Marokkaans-Spaanse grensoverschrijdende interconnectie de enige lijn is die de EU met het zuidelijke Middellandse Zeegebied verbindt. Er is meer interconnectie nodig, vooral om het energiesysteem flexibeler te maken in het kader van een hernieuwbaar en op elektriciteit gebaseerd energiesysteem in de Euro-mediterrane regio, die vaak wordt omschreven als een “natural grid community” (Escribano).

4.2. Er lopen verschillende interconnectieprojecten in het Middellandse Zeegebied, waaronder het project Euro-Africa Interconnector (de grootste interconnectiekabel ter wereld die momenteel wordt aangelegd tussen Egypte, Cyprus, Griekenland en de EU), het interconnectieproject Italië-Montenegro-Servië-Bosnië en Herzegovina (eerste interconnectie tussen de EU en de Westelijke Balkan voor handel in hernieuwbare energie) en de Elmed Interconnector (interconnector Tunesië-Italië voor de handel in elektriciteit). In het door de mediterrane transmissiesysteembeheerders (Med-TSO) ontwikkelde masterplan 2020 voor de interconnectie van elektriciteit zijn 15 interconnectieprojecten vastgesteld en is een kwantitatieve en kwalitatieve analyse opgenomen die de haalbaarheid van regionale multilaterale samenwerking aantoont.

4.3. De landen aan de periferie van de mediterrane grenzen van de EU, die de voordelen van de interne energiemarkt van de EU benutten, bevinden zich in een goede positie om invoerhubs voor goedkope hernieuwbare energie op de EU-markt te worden. Dit geldt met name voor Spanje, Malta, Italië, Griekenland en Cyprus. Het is mogelijk de handelsbetrekkingen van de EU met externe partners voort te zetten, op een wijze die strookt met de doelstellingen van de Europese Green Deal.

4.4. Er moet een oplossing worden gevonden voor het ontbreken van een geharmoniseerd regelgevingskader op regionaal, nationaal en subregionaal niveau, dat de ontwikkeling van een geïntegreerde mediterrane energiemarkt in de weg staat. Interoperabiliteit van de elektriciteitssystemen en een adequaat beheer van de interconnecties zijn daarbij belangrijke elementen. Het ontbreken van moderne zuid-zuid-interconnecties of het geringe gebruik daarvan met een bescheiden elektriciteitshandel (met name in het geval van de Maghreb, ondanks de bestaande interconnecties) verdient de aandacht van beleidsmakers en energie-exploitanten.

4.5. Trilaterale energiesamenwerking in het Middellandse Zeegebied heeft de laatste jaren meer kansen geboden om samen te werken en zal naar verwachting een doeltreffend model blijven op basis van een win-winbenadering, vooral in het oostelijke Middellandse Zeegebied tussen landen als Griekenland, Cyprus, Egypte, Israël en Jordanië. Door meer trilaterale samenwerking, met name op het gebied van hernieuwbare energie, kunnen meer uitwisselingen worden bevorderd en kan ook worden bijgedragen aan betere bilaterale betrekkingen in de regio.

4.6. Een van de voornaamste uitdagingen bij het versnellen van de energietransitie en het waarborgen van de energievoorziening in het Middellandse Zeegebied houdt verband met de financiering van grote energieprojecten, en dan met name van dure fysieke infrastructuur. Voor de financiering wordt een beroep gedaan op regering, internationale financiële bijstand en de particuliere sector. Het Europees Fonds voor duurzame ontwikkeling+ (EFDO+) in het kader van "NDICI — Europa in de wereld" zal naar verwachting helpen publieke en particuliere investeringen in het zuidelijke nabuurschap te bevorderen door middel van innovatieve financiële instrumenten.

4.7. De energietransitie in het Middellandse Zeegebied vereist dat de particuliere financiële sector overschakelt van investeringen in projecten op basis van fossiele brandstoffen naar investeringen in projecten op basis van hernieuwbare energiebronnen. Volgens de OESO zijn directe investeringen in de regio Midden-Oosten en Noord-Afrika (MONA) nog steeds onevenredig gericht op projecten voor fossiele brandstoffen, terwijl investeringen in hernieuwbare energie, hoewel ze toenemen, onder het potentieel van de sector blijven. Belangrijke nationale energiebedrijven in het Middellandse Zeegebied zijn veelal traditionele energiebedrijven waarvan de portefeuilles voornamelijk bestaan uit investeringen en bedrijven die verband houden met fossiele brandstoffen. Sommige van hen verschuiven hun investeringsprioriteiten echter steeds meer naar de markt voor hernieuwbare energie.

4.8. Om meer investeringen in de energiesector aan te trekken, moet het ondernemingsklimaat in de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied worden verbeterd. In een aantal mediterrane landen bestaan er nog steeds systemische belemmeringen in verband met concurrentie, liberalisering van de elektriciteitsmarkten, het ontbreken van onafhankelijke regelgevende instanties en toegang tot land. Deze belemmeringen moeten worden weggenomen om investeringen te vergemakkelijken. Financiële bijstand van de EU aan landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied kan worden gekoppeld aan het doorvoeren van hervormingen om deze obstakels uit de weg te ruimen.

4.9. Zoals is besproken tijdens de Euromed-top in juli 2023 zouden er innovatieve financieringsmodellen onderzocht en toegepast kunnen worden om de uitrol van projecten op het gebied van hernieuwbare energie te versnellen. Er zou onderzoek kunnen worden gedaan naar nieuwe financieringsmechanismen, zoals groene obligaties of fondsen voor duurzame investeringen, teneinde kapitaalstromen om te buigen naar belangrijke energieprojecten en -infrastructuur die de transitie naar schone energie ondersteunen. De financiering moet uit diverse bronnen komen en eerlijk worden verdeeld tussen overheden, sociale partners en maatschappelijke organisaties. Met name maatschappelijke organisaties spelen een sleutelrol bij het verlichten van de negatieve gevolgen van de energietransitie. Zij moeten worden ondersteund om hun slagkracht en middelen te vergroten.

4.10. Samenwerking met internationale financiële instellingen en fondsen zal helpen om de financiële steun voor initiatieven op het gebied van de energietransitie en de ontwikkeling van duurzame infrastructuur op te voeren.

4.11. Micro-, kleine en middelgrote ondernemingen (mkmo's), die de ruggengraat vormen van de economieën van de landen in het zuidelijke en oostelijke Middellandse Zeegebied, kunnen een essentieel onderdeel van een nieuwe Europese energiestrategie in de Euromediterrane regio zijn. Als aanjager van zowel groei als innovatie hebben zij een belangrijke rol te spelen bij de ontwikkeling van technologieën en binnen de gehele waardeketen die verband houdt met de energietransitie, door expertise te verstrekken en oplossingen te bieden aan andere ondernemingen, burgers en de publieke sector in het hele Middellandse Zeegebied.

4.12. Mkmo's en huishoudens moeten dringend worden geholpen om de energietransitie zo goed mogelijk te begrijpen en op te pakken. Het EESC dringt aan op brede en gerichte voorlichtings- en bewustmakingsmaatregelen, die op gecoördineerde wijze complementair door de Europese Commissie en de lidstaten, samen met bedrijfsorganisaties, kamers van koophandel, sociale partners en andere relevante belanghebbenden, moeten worden uitgevoerd.

4.13. Het is van groot belang dat de EU en de lidstaten groene investeringen in mkmo's versnellen door voor een gunstig en stimulerend regelgevingsklimaat te zorgen en door een snelle, gemakkelijke, eenvoudige en traceerbare toegang tot financiering te bieden die is afgestemd op de uiteenlopende behoeften van alle verschillende groepen mkmo's.

4.14. Nauwe samenwerking tussen onderwijsaanbieders en mkmo's bij het vormgeven van opleidingen is essentieel om te zorgen voor de competenties en vaardigheden die nodig zijn in de groene transitie. Daarnaast is het volgens het EESC van essentieel belang dat innovatieactiviteiten voor mkmo's worden ondersteund door samenwerking met andere bedrijven, hun organisaties, kamers van koophandel, universiteiten en onderzoeksinstellingen te stimuleren en te faciliteren.

4.15. Cruciaal is dat gemeenschappen in staat worden gesteld actief deel te nemen aan besluitvormingsprocessen, zodat hun stem wordt gehoord en aan hun behoeften tegemoet wordt gekomen. Het is absoluut zaak dat de sociale partners en maatschappelijke organisaties bij de hele beleidscyclus worden betrokken.

4.16. Samenwerking met scholen, universiteiten en maatschappelijke organisaties zal jongeren helpen meer kennis over hernieuwbare energie en duurzaamheid te vergaren, zodat zij pleitbezorgers voor de energietransitie kunnen worden en deze actief kunnen helpen aansturen.

4.17. Door de huidige context als gevolg van de Russische inval in Oekraïne en het daaropvolgende beleid van de EU om een einde te maken aan haar afhankelijkheid van Russische fossiele brandstoffen, staat aardgas opnieuw in de belangstelling. Nieuwe investeringen in gasinfrastructuur — voornamelijk infrastructuur voor lng en in mindere mate pijpleidingen — en exploratie, die erop gericht zijn de levering van aardgas aan de EU op te voeren en te diversifiëren, ook vanuit mediterrane toevoerlanden, worden momenteel besproken en gepland. Deze investeringen zouden nog steeds kunnen stroken met de klimaatdoelstellingen van de EU. De huidige kortetermijnoverwegingen mogen de EU en haar mediterrane partners niet afleiden van het beginsel dat aardgas een tijdelijke energiebron moet blijven die op middellange termijn geleidelijk zal worden uitgefaseerd.

4.18. Om de bestaande lng-terminals, met name in Griekenland, Portugal en Spanje, ten volle te benutten, zou de energie-integratie van de EU kunnen worden versterkt, zodat ingevoerd aardgas naar de rest van de EU kan stromen. De gasinterconnector Griekenland-Bulgarije (IGB) en de bouw van een lng-terminal in de Griekse haven Alexandroupolis zijn inspiratiebronnen voor verdere en diepere samenwerking op energiegebied. Plannen om de verbindingen tussen het Iberisch Schiereiland en de rest van Europa te verbeteren via een "groene corridor", waaronder het onlangs door Portugal, Spanje en Frankrijk afgesproken H2Med-pijpleidingproject voor het vervoer van waterstof (van Celorico naar Zamora en van Barcelona naar Marseille), sluiten aan bij deze benadering.

4.19. Bij de Euromediterrane samenwerking op energiegebied zou rekening kunnen worden gehouden met de lering die is getrokken uit grootschalige projecten, zoals het Mediterranean Solar Plan (zonne-energie), Desertec of de Euromediterrane "energiering", die mislukt zijn omdat ze onvoldoende realistisch waren of omdat er sprake was van een simplistische kijk op de complexe realiteit ter plaatse. Er zou meer aandacht kunnen uitgaan naar de ontwikkelingskloof om ervoor te zorgen dat de Euromediterrane samenwerking op energiegebied een eerlijke en realistische vorm van samenwerking blijft waar alle partijen baat bij hebben. In die zin moeten toegang tot financiering, kennisuitwisseling en capaciteitsopbouw de hoekstenen van deze samenwerking zijn.

4.20. De huidige ontwrichting van het energielandschap heeft geleid tot grote prijsvolatiliteit, waardoor in de meeste landen van het Middellandse Zeegebied inflatoire druk is ontstaan. Bovendien zijn de onevenwichtigheden in verband met de energievoorziening in de context van de energietransitie van invloed op de betaalbaarheid van energie, waardoor de toegang van kwetsbare huishoudens en mkmo's tot energie in gevaar komt. De impact van de stijgende energieprijzen op consumenten en bedrijven kan worden beperkt, vooral omdat de onderlinge relaties tussen water, energie en voedsel ten

grondslag liggen aan de sociaal-economische stabiliteit en de welvaart op lange termijn in de Euromediterrane regio. Belangrijk is dat bij de overgang naar een duurzamer energiesysteem de nadruk wordt gelegd op universele toegang tot betaalbare en betrouwbare energie, overeenkomstig SDG 7. Deze overgang moet voor alle consumenten rechtvaardig en eerlijk zijn. Hiertoe dient rekening te worden gehouden met territoriale, gender- en sociale verschillen in de toegang tot energie om een einde te maken aan energiearmoede.

4.21. De overgang van een op fossiele brandstoffen gebaseerd energiesysteem naar een stelsel van hernieuwbare energiebronnen heeft onvermijdelijk geopolitieke, economische en sociale gevolgen, die “verliezers van de transitie” met zich meebrengen. Om ervoor te zorgen dat deze transitie op rechtvaardige en sociaal billijke wijze haar beslag krijgt, zouden overheden begeleidende maatregelen kunnen treffen voor industrieën die fossiele brandstoffen gebruiken en voor hun werknemers, en wel via reorganisatieprogramma's waarbij aan weerszijden van het Middellandse Zeegebied wordt toegewerkt naar industrieën van de toekomst. De EU kan de economische diversificatie van “rentenierende landen” met een te grote afhankelijkheid van fossiele brandstoffen aanmoedigen en ondersteunen, teneinde de destabiliserende gevolgen van de energietransitie in de regio te beperken.

4.22. Gezien de toegenomen samenwerking op energiegebied tussen de EU en haar partnerlanden in het zuidelijke Middellandse Zeegebied zou bijzondere aandacht kunnen worden besteed aan het updaten van de bestaande associatieovereenkomsten. Zo kunnen de hoofdstukken over energie en investeringen aan de nieuwe uitdagingen worden aangepast. Tegelijkertijd is het van groot belang dat er hoofdstukken in worden opgenomen over duurzaam handelsbeleid, de ambitieuze uitvoering van internationale mensenrechtenverdragen en kernverdragen van de IAO (vrijheid van vereniging, collectieve onderhandelingen, dwangarbeid, kinderarbeid, gelijke kansen en gelijke behandeling).

Brussel, 26 oktober 2023.

*De voorzitter
van het Europees Economisch en Sociaal Comité*
Oliver RÖPKE
